

УДК 141.13

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЛЮБОВІ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

THE PROBLEM OF CHOOSING LOVE
IN THE HISTORY OF PHILOSOPHY

Романова О.,

аспірантка кафедри культурології
та філософської антропології,

Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), e-mail:
eseniaromanova@gmail.com

Romanova E.,

aspirant of the Chair of the Cultural Studies and
Philosophical Anthropology, National Pedagogical
Dragomanov University (Kyiv, Ukraine), e-mail:
eseniaromanova@gmail.com

З методологічних позицій метаантропології робиться висновок, що вибір любові залежить від багатьох чинників, а саме: від особистості, що робить вибір, від свободи вибору, від прагнення особистості до цілісності. Людина не може персоналізуватися, якщо не робить цей вибір. Вибір любові – невід'ємне право особистості. Вибір на користь андрогінної цілісності можливо зробити лише в метаграничному бутті, де відбувається налаштування на продуктивний союз з обраною людиною. Під вибором любові розуміється ситуація вибору особистості, з якою можна пройти все життя в співдружності та співтворчості. Це любов до всього суцього з високими сакральними почуттями до Іншого. Завдяки вибору любові, людина змінює своє буття на користь цілісності – як особистості, так і пари, що означає позамежну, метаграничну гармонію. Вона означає стосунки між двома особистостями, які будуються на розумінні, співчутті, довірі, в цілісності тілесного, душевного та духовного начал.

Ключові слова: вибір, любов, буття, свобода, екзистенціалізм, персоналізм, метаантропологія.

From the methodological positions of metanthropology, can conclude that the choice of love depends on many factors, namely: on the person making the choice, on the freedom of choice, on the aspiration of the person to the integrity. A person can not personalize if he does not make this choice. The choice of love is an inalienable right of the individual. The choice in favor of the androgynous integrity can only be done in a meta-bachelial being, where there is a willingness to a productive alliance with the chosen person. Under the choice of love we understand the situation with the choice of personality, which you can go all the life in the community and co-creation. It is love for all things with high sacred feelings to another. Man changes his being in favor of integrity, through the choice of love. Such relationships between two individuals are based on understanding, empathy, trust, and being in the integrity of the physical, spiritual and soulful.

Keywords: choice, love, being, freedom, existentialism, personalism, metanthropology.

Однією з найбільш значущих категорій філософії є категорія любові, яка є глибинною екзистенціальною потребою буття людини. Наразі постає актуальне питання: в чому сила любові: в суперництві між чоловіком та жінкою чи в гармонії? Чому в наш час багато жінок та чоловіків не можуть зробити вибір – обрати супутника життя і залишаються самотніми? У сучасному житті вибір любові став не простим в силу того, що з'явився новий гендерний контекст – любов між чоловіком та чоловіком, між жінкою та жінкою. У буденному бутті стала поширеною мода на гомосексуальність, в граничному бутті в середовищі інтелектуальних людей прогресує так звана самозакоханість.

Актуальність теми дослідження пов'язана з соціально-історичними змінами, в яких перебуває сучасна людина. Ми живемо на поретині

зруйнованих і незбудованих цінностей, йде зміна епох, а це завжди криза – в свідомості мас, в свідомості людини, в свідомості чоловіка та жінки. Крім цього, наша країна перебуває в стані перманентної війни вже п'ятий рік, що не може не накладати загальний декадансний настрій, утворюючи протиріччя людського буття та ускладнюючи трансформаційні процеси, необхідні для становлення кожної особистості на певних життєвих етапах.

Мета статті: дослідити проблематику любові в історії філософії, а саме – розглянути світоглядні уявлення філософів різних часів щодо теми вибору любові між особистостями: чоловіком та жінкою.

Перш, ніж аргументувати відповіді на ці питання, необхідно усвідомити, що ми розуміємо під поняттям «особистість», що таке є любов з позицій метаантропології та в чому полягає вибір любові.

Багато філософів займалися пошуком істини в темі любові, так само, значна кількість науковців досліджувала тему вибору, і практично ніхто не поєднував ці дві категорії в одну тему «вибір любові». Про любов і кохання в контексті вибору було написано дуже багато, починаючи з класичних робіт Платона; це, зокрема, роботи таких авторів, як М. Бердяєв, О. Вейнінгер, О. Лосєв, Р. Мей, Вол. Соловйов, М. Фічіно, В. Франкл, Е. Фромм, М. Фуко, К. Юнг та ін.

Серед сучасних українських авторів, що аналізували соціокультурні виміри любові, можна виділити таких, як В. Жулай, В. Туренко; привертають увагу осмислення любові й вибору в координатах напрямку філософської антропології як метаантропології й андрогін-аналізу, запропонованих Н. Хамітовим та С. Криловою; даний підхід розвивається в роботах І. Зубавіної, О. Рубан.

Серед авторів, які займалися дослідженням феномену вибору, дотично до проблематики любові, можна назвати таких: М. Аббаньяно, А. Бергсон, Д. Бьюдженталь, С. К'єркегор, Ж-П. Сартр, В. Франкл, Е. Фромм, М. Хайдеггер, К. Ясперс, І. Ялом, А. Шопенгауер та ін.

Вибір любові здатна здійснювати лише людина, яка розвинула в собі духовні й душевні якості – актуалізувала особистість. Ґрунтовне визначення поняття «особистість» ми можемо знайти в праці сучасного українського філософа Н. Хамітова: «Особистістю є єдність духовної та душевної основ людини – єдність здатності до творчого пориву, до виходу за свої межі й здатності до любові та співчуття» [10, с. 153]. Філософ роз'яснює, що поняття «особистість» ширше і глибше за поняття «індивідуальність», бо особистість може вийти за межі індивідуальності, поєднавши свою природність з глибинно-моральними ознаками. Шлях до становлення особистості пов'язаний з докладанням вольових та морально-етичних зусиль, де результатом є поєднання духовної та душевної неповторності.

Розмірковуючи про проблему вибору любові в бутті людини, варто зазначити, що самовизначення

особистості не відбувається раціональним шляхом, а переважно ірраціональним, в якому присутній феномен таємничого. Під таємничим пропонуємо розуміти наступне твердження. Таємниче – певна невизначеність людини, непізнаність невідкритої, непроявленої частини себе, невловимі знання й переживання, необхідні для трансформаційного процесу; те, що не зовсім піддається характеристично-наслідкових зв'язків, логічному тлумаченню. Широко відомий на Заході київський філософ М. Бердяєв відносить поняття «любов» до сфери релігійної містики: «Будь-яка любов, і статева любов, є сфера релігійної містики переважно. Ми впираємося в цій сфері в таємницю і таїнство» [1, с. 13]. Якщо звернутися до словника з філософської антропології, то одна з авторів С. Крилова виводить: «любов – це глибоке відчуття повноти особистісного буття і переживання цілісності в з'єднанні з іншою особистістю, світом і Абсолютом» [11, с. 95].

Над питанням таїнства любові розмірковували ще за часів античності. У Давній Греції виділяли декілька визначень любові: «*eros*», «*philia*», «*agape*», «*storge*». «Термін «*eros*» відносився до того, до кого відчували бажання, а «*philia*» означав любов в сфері родинних стосунків... термін «*agape*» і похідне від нього «*agapan*» (бути задоволеним, задоволеним). Пізніше середньовічні автори використовували цей термін на протизагу «*erosu*» для позначення любові, яка не включає в себе ніякого елемента сексуальності» [12, с. 1]. Філія – поняття багатомірне, *storge* – переважно родинна любов. «Філія – приязнь до найрізноманітніших «речей». Це і любов до батьків, до дітей, і любов до батьківщини, і любов до товаришів (дружба)... У порівнянні з *erosom* філія – більш «м'яке» ваблення. *Storge* – любов-прихильність, особливо сімейна» [3, с. 24]. Як вказує А. Демідов, любов у давніх греків змальовувалась за допомогою міфологічних образів: Афродіти та Ероса. За часів Давнього Риму любов персоніфікувалась у вигляді Венери та Амура. «Багато давньогрецьких філософів спиралися на поняття любові для пояснення порядку і будови космосу, а також виникнення космосу. Це людське почуття і потяг переносилося греками на весь світ, мало вигляд безособової сили, що існує самостійно» [3, с. 24]. Серед філософів Давньої Греції автор називає Парменіда (V ст. до н.е.). В його поемі «Про природу» богиня любові постає центральною фігурою, яка впливає на всі космічні процеси, зв'язуючи земний та небесний світи. Емпедокл (490–430 рр. до н.е.) найголовнішу роль відводив філії: «З емпедоклової діалектики любові й ворожнечі видно, що існування однієї лише любові було б згубним для космосу. Поняттям любові як безособової сили користувалися піфагорієць Філолай, атоміст Демокріт, софісти Горгій, Продік, Критій» [3, с. 24].

Щодо платонівської теорії, то в діалозі «Пір» античний філософ виводить любов як гармонію, співзвучність основ, які на початку різнилися та з роками приладилися один до одного, як звуки

в музичному мистецтві, і налаштувалися на лад передачі тих знань, якими володіють. Це є мистецтво зцілення, при якому і набувається кохання. Платон виводить формулу любові з міфу про андрогінів: «Таким чином, любов'ю називається жага цілісності та прагнення до неї» [7, с. 16]. Ідея андрогінізму знайшла своє продовження у роботах М. Бердяєва, Вол. Соловйова, Н. Хамітова.

Античні уявлення про любов набули актуальності за часів епохи Ренесансу, коли людина та її роль в світі виходять на перше місце. Як наголошує філософ А. Демідов, відмічається повернення до платонівської ідеї еросу в творах М. Фічіно, у працях Дж. Бруно, Н. Кузанського, де кохання знову, як і за часів Давньої Греції, наділяється космічними силами. «Відродженню античних уявлень про ерос і про любов як космічної сили значно сприяли праці М. Фічіно (1433–1499), який зробив переклад на латинську мову творів Платона і неоплатників. В його вченні, що синтезує ідеї християнства і неоплатонізму, про любов говориться як про «колообіг» зв'язку всіх частин світу» [3, с. 26].

В філософії Нового часу Р. Декарт намагався дослідити любов завдяки науково-теоретичному аналізу, а Ф. Бекон слушно сприймав ідею християнської любові, яка, на його думку, є синтезом усіх чеснот. Як зауважує А. Демідов, Бекон не хвалить і не засуджує земне кохання, а виділяє два ряди аргументів: «за» любов і «проти». ««За» любов наступне: завдяки їй людина знаходить самого себе; велика пристрасть – найкращий стан душі; без любові людині все здається простим і нудним; любов рятує від самотності» [3, с. 26]. Ще один представник епохи Нового часу Б. Паскаль пристрасті (почуття та думки) відносив до розуму, який в свою чергу поділяв на розум геометричний (не гнучкий, але наполегливий), і проникливий (інтуїтивний). Якщо людині були властиві обидві види розуму, то за допомогою розумової сили, і розумової гнучкості, вона могла ще більше пізнати проявів любові. «Ми народжуємося з певним образом любові, зафіксованому в нашому серці, – і цей образ постійно розвивається по мірі того, як наш розум вдосконалюється, спонукаючи нас любити те, що здається нам прекрасним... Хто ж може засумніватися в істині, яка стверджує, що в світ ми приходимо тільки заради любові?» [6, с. 33] Б. Паскаль писав, що предмет любові кожен повинен шукати в зразку тієї краси, що живе як відбиток в кожному, а зароджується кохання з почуття глибокої поваги. Також в його праці є натяки на платонівський андрогінізм, де він вказує, що жінки люблять чуйність чоловіків: «Ця ніжна струнка [жіночої душі] – прямий шлях до жіночого серця» [6, с. 38].

З вище зазначеного, можемо зробити висновок, що любов – це особистісний вибір в бутті людини.

Розглянемо, які характеристики ознаки категорії вибору як такого виводили філософи різних часів. Яскравий представник ірраціоналізму А. Шопенгауер вважав феномен свободи волі одним з головних питань вибору. Філософ писав, що

розумна воля має взяти верх на тваринною волею та над тою, якою керують афекти та пристрасті. «Воля не тільки вільна, але й всемогутня: з неї випливають не тільки її діяльність, але й її світ, і яка вона, такою є і її діяльність... За волею до життя забезпечене життя» [13, с. 7].

За С. К'єркегором етичний або естетичний вибір особистістю – це вибір віри. Філософ стверджував, що вибір може здійснюватися сам по собі. Він бачив вибір не як процес, а як момент в людській долі, який розділяє все життя на «до» та «після». «Особистість схиляється в ту або іншу сторону ще раніше, ніж вибір здійснився фактично, і, якщо людина відкладає його, вибір цей робиться сам собою, поза волею і свідомістю людини, під впливом темних сил людської природи» [4, с. 232]. С. К'єркегор підкреслює, що вибір стоїть окремо від інших видів духовної діяльності і не є продуктом мислення. Філософ підводить до того, що вибір етичний важливіше за естетичний, бо людина, яка живе естетичним життям, перебуває в розпачі, а це призводить до хвороби духу – меланхолії. Це перешкоджає обираючому та ускладнює прийняття рішення. «Чисто естетичне ставлення до любові не тільки сприяє, але прямо ускладнює вибір, бо естетичний вибір за своєю суттю не вибір, а нескінченне вибирання» [4, с. 312]. С. К'єркегор переконує, що якщо особистість робить акцент на етичному виборі, то приходиться до абсолютного вибору. Це стосується і вибору любові в сімейних відносинах. «Вирішуючись на абсолютний вибір, особистість обирає етичне спрямування і цим виключає зі свого життя естетичний початок як абсолютний її зміст» [4, с. 276]. Філософ резюмує, що вибір безпосередньо залежить від реалізації свободи волі, яка не залежить, в свою чергу, від мислення, і що той, хто володіє свободою волі, зможе піднятися вище за ангелів. Автор стверджує, що в людині повинно статися це «духовне хрещення волі в купелі етики». «Потяг до свободи змушує людину вибрати себе самого і боротися за володіння обраним, як за порятунок душі, – так в цьому і є його порятунок душі» [4, с. 238, 246].

Представник французького атеїстичного екзистенціалізму Ж-П. Сартр заперечує неможливість зробити вибір і стверджує, що навіть, якщо ми не обираємо, ми все одно робимо вибір, і який би вибір ми не зробили, ми будемо шкодувати про ту можливість, яку відкинули. Так чи інакше, Сартр говорить про значущість відповідальності за свій вибір. «Вибір можливий в одному напрямку, але неможливо не обирати» [8, с. 11]. Сартр, як і Шопенгауер, наголошує, що вибір не повинен прийматися в стані афекту, він повинен бути вільний від пристрастей, і що кожен повинен бажати свободи як собі, так й іншим. «Якщо ми визначили ситуацію людини як вільний вибір, без виправдань і без опори, то кожна людина, що намагається своїми пристрастями виправдатися або вигадати детермінізм, нечесна» [8, с. 13]. На відміну від релігійного екзистенціалізму, Сартр переконаний, що ані Бог, ані будь-хто інший не вирішує за людину долю – долю і життя людини

обирає сама, – це і є основою екзистенціалістського гуманізму. «Це гуманізм, оскільки ми нагадуємо людині, що немає іншого законодавця, крім нього самого, в занедбаності він буде вирішувати свою долю; оскільки ми показуємо, що реалізувати себе по-людськи людина може не шляхом занурення в самого себе, але в пошуку мети назовні, якою може бути звільнення або ще якась конкретне самоздійснення» [8, с. 15]. Сартр закликає людину до дій, полишивши бездіяльність та рефлексійні споглядання, до чого, на думку французького філософа, веде занурення в релігію в очікуванні відповідей з небес. «Людина повинна знайти себе і переконатися, що ніщо не може її врятувати від себе самої, навіть достовірний доказ існування бога» [8, с. 15].

Про свободу і волю писав в своїй праці Р. Мей, який переконував, що свобода і самостійність разом дають цілісність особистості, а проблема поєднання волі та рішучості заважає прийти до цієї єдності західній людині. Про любов Мей говорив, що вона перетворилася на велику проблему людства: «Ті ж, кому не вдалося знайти кохання, не просто вважають себе в більшій чи меншій мірі знедоленими, але втрачають самоповагу, а це тягне за собою більш глибокі й небезпечні наслідки... їх крає гнітюче переконання, ніби вони не зуміли розгадати велику таємницю життя» [5, с. 1].

Щодо класичної німецької філософії, то любов в цей період розглядалась як моральна категорія – наголошує сучасний філософ В. Шестаков, ставлячи за приклад категоричний імператив І. Канта, який закликав чинити так, «щоб максима, що лежить в основі кожного твого вчинку, могла стати основою загального законодавства» [12, с. 13]. Проте в питаннях кохання моральний аналіз знає поразки – наголошує автор, бо любов пов'язана не з велінням, а відчуттями. «Він виявив, що любов як моральне поняття, виявляється явним протиріччям: всі моральні цінності зазвичай пов'язані з категорією боргу, між тим як любов не може бути предметом боргу або волі, оскільки вона не пов'язана з примусом» [12, с. 13]. На основі цього В. Шестаков робить висновок, що любов та обов'язок за Кантом не є сумісними поняттями. Щодо Г. Гегеля – представника об'єктивного ідеалізму, автор каже, що німецький філософ відносив любов до найбільших протиріч. «Любов ґрунтується на випадковому індивідуальному виборі та інтимності, а моральність – це область субстанціального і необхідного. До того ж любов передбачає заперечення люблячим свого власного буття, набуття себе в іншому» [12, с. 13]. Про Фіхте автор стверджує, що «фіхтівське кохання» – це вибір між природою та розумом: «Саме в любові Фіхте виявляє перехідний момент між сферою природи і сферою розуму, морального і природного» [12, с. 13].

Найсвітлішою віхою в темі любові став період романтизму: Ф. Шлегель, Ф. Новаліс, Е. Гофман, які змогли представити кохання у багатомірному ідеалізмі з акцентом на загостреному переживанні особистістю змін. А. Демідов пише, що теорія

любові романтиків була сповнена містицизму та постійної закоханості. «Письменники–романтики в своїй творчості оспівували любов, відроджуючи давнє уявлення про неї як про універсальну космічну силу, яка об'єднує в єдине ціле людину і природу, ідеал і дійсність, духовність і чуттєвість... Якщо І. Кант і Г. Гегель виявляли моральну основу любові в шлюбі, то романтики бачать в любові насамперед моральну і духовну сумісність, без якої, на їхню думку, не існує щасливого шлюбу» [12, с. 15].

Не можна обійти стороною погляд представниці французького екзистенціалізму С. Бовуар. Її робота «Друга стаття» сповнена протиріч та спростувань щодо висловлювань відомих письменників–чоловіків. Автор феміністичного спрямування вважає чоловіків вершителями жіночої долі: «Вся її особистість зведена лише до ролі коханки, яку не тільки відкрив, а й створив чоловік, її благополуччя залежить від її деспотичної волі, яка в будь–який момент може її знищити. Її життя проходить в страху перед тим, хто, не до кінця усвідомлюючи це, і не дуже бажаючи, тримає її долю в своїх руках» [2, с. 221].

Про конфліктну любов, сповнену залежності від Іншого, писав і Ж–П. Сартр. Філософ стверджував, що конфлікт «буття для Іншого», який складається з того, що «Я» для Іншого є «чимось» (як річ) і «нічим» (як свобода), неможливо подолати. «У розумінні Сартра, любов – це підприємство з відвоювання мого буття в іншого шляхом оволодіння його свободою. Досліджуючи феномен любові, Сартр, очевидно, мав на увазі любов взагалі, а не тільки статеву. Сартр називає любов «підприємством» тому, що вона – не якась сама по собі існуюча «сила», яка тягнє над свободою людини (на кшталт «інстинкту»), а умисне «проекування» і здійснення людиною своїх можливостей і дій» [3, с. 31]. Тобто, за Сартром, – пише сучасний філософ А. Демідов, – кохання як віддзеркалення свободи один одного, своєрідна гра, в яку свідомо вступають двоє заради бажання «полонити свободу» іншого.

Російський філософ Вол. Соловйов у своїй книзі «Сенс любові» відносить поняття любові до вищого божественного прояву. «Керуюча життям людства сила, яку одні називають світовою волею, інші – несвідомим духом і яка насправді є Промисел Божий» [9, с. 2]. Автор пише про нерозділене кохання, яке не варто плутати зі справжнім проявом любові. Надто сильне кохання, екзальтоване та ідеалізоване, Вол. Соловйов називає найпотужнішою пристрастю, що призводить, як правило, до трагічного результату: «Ми зустрічаємо зовсім незрозумілий для цієї теорії факт, що найсильніша любов вельми часто буває не розділеною, і не тільки великою, а й зовсім ніякого потомства не виробляє» [9, с. 2]. У фіналі палаюча любов виявляється нещасним коханням, від такого повороту усвідомлення реальності буття, людина відчуває розпач і біль від нездійснених омріяних бажань. Натомість справжньою любов'ю, пише Вол. Соловйов, виявляється ліквідація егоїзму,

що може не тільки врятувати особистість, а й подарувати бажане гармонічне відчуття цілісності: «Істина, як жива сила, що опановує внутрішнім еством людини і дійсно виводить її з помилкового самоствердження, називається любов'ю» [9, с. 4]. А сенс любові між чоловіком та жінкою полягає в тій рятівній силі, коли, втрачаючи егоїзм, людина не втрачає при цьому себе, а навпаки, відкриває в собі нові ресурси. «Сенс людської любові взагалі є виправданням і порятунком індивідуальності через жертву егоїзму» [9, с. 4].

Можна погодитися з представником персоналізму, російським філософом М. Бердяєвим, який повністю розділяв постулати Вол. Соловйова, і стверджував, що шлях до любові – це шлях до індивідуального безсмертя. «Справжня любов завжди особистісна, завойовує вічність, індивідуальне безсмертя, вона не дробить індивідуальність в народженні, а веде до повноти досконалості індивідуальності» [1, с. 3]. За Бердяєвим, справжня любов, що включає любовну спорідненість душ, знаходиться поза статтю, і є чимось значно іншим, ніж єднання за родом, адже кожна людина має потужний особистісний початок з містичною глибиною, надприродним організмом, з прагненням до вічності. Філософ вважає, що у кожній людині має бути природне доповнення до «свого вічного образу в Богові» [1, с. 10], і це є шляхом до пізнання безсмертя. Таким вічним Бого–образом є поєднання жіночого в чоловічому, а чоловічого в жіночому. «Між світом трансцендентним і світом іманентним немає прірви і протилежності, це один і той же світ, але в різних станах – стані досконалості та стані зіпсованості. Стать є вікном в інший світ, любов – вікно в нескінченність» [1, с. 12]. Автор говорить про одухотворення плоті, свого роду андрогінне злиття, що веде до цілісності, чуттєво–духовного контакту між чоловіком та жінкою. «Містичний сенс статевої любові велить не механічно зрівнювати й уподібнювати чоловіка і жінку, а, навпаки, вивільняти і стверджувати початок мужності й початок жіночності та шукати особистість в злитті й взаємному доповненні цих полярних начал, що тяжіють один до одного» [1, с. 11].

Підтвердження філософських висновків Вол. Соловйова та М. Бердяєва про руйнування особистістю егоцентричної стіни, знаходимо і в метаантропологічному підході сучасного українського філософа Н. Хамітова, який розглядає буття у трьох вимірах: буденному, граничному та метаграничному. Основні протиріччя вирішуються шляхом екзистенції – переходом до граничного стану особистості, де людина найбільше усвідомлює протиріччя, після чого і починається прагнення подолати конфлікт і набути нового значення себе. «Духовне спілкування – це спілкування в творчості. У своїх вищих проявах, з'єднуючись з душевністю, духовне спілкування стає особистісним спілкуванням» [10, с. 211].

Отже, узагальнюючи вище описане, можна зробити висновок, що особистість, врегульовуючи протиріччя між своїм чоловічим та своїм жіночим,

виходить за межі граничного буття. Такі стосунки між двома особистостями будуються на розумінні, співпереживанні, співтворчості, довірі, дружбі та любові, а буття відбувається в цілності тілесного, духовного та душевного.

Список використаних джерел

1. Бердяев, Н. 'Эрос и любовь'. [online] Доступно: <https://www.rulit.me/books/eros-i-moral-read-296501-1.html>
2. Бовуар, С. 'Второй пол'. [online] Доступно: http://loveread.ec/view_global.php?id=64649
3. Демидов, А. 'Феномены человеческого бытия'. [online] Доступно: <http://psylib.org.ua/books/demid01/index.htm>
4. Кьеркегор, С., 1998. 'Наслаждение и долг. Гармоническое развитие в человеческой личности эстетических и этических начал', Ростов-на-Дону: *Феникс*, 414 с.
5. Мей, Р. 'Свобода и воля'. [online] Доступно: <https://www.rulit.me/books/lyubov-i-volya-read-202460-1.html>
6. Паскаль, Б. 'Трактаты. Polemicheskie sochineniya. Pisma', Port Royal: 1997 г. *Составление: О. И. Хомы, А. А. Жаровского*, 570 с.
7. Платон. 'Пир'. [online] Доступно: <http://knijky.ru/books/pir>
8. Сартр, Ж-П. 'Экзистенциализм – это гуманизм'. [online] Доступно: <http://knijky.ru/books/ekzistencializm-eto-gumanizm>
9. Соловьев, Вл. 'Смысл любви'. [online] Доступно: <http://readli.net/chitat-online/?b=64766&pg=1>
10. Хамитов, Н., 2017. 'Философия: бытие, человек, мир. От метафизики к метаантропологии', 4-е издание, исправленное и дополненное, К.: *КНТ*, 268 с.
11. Хамитов, Н., Крылова, С., Розова, Т., Минева, С., Лютыг, Т., 2018. 'Философская антропология: словарь', Издание 4-е, исправленное и дополненное, под редакцией Хамитова Н., К.: *КНТ*, 394 с.
12. Шестаков, В. 'Эрос и культура: Философия любви и европейское искусство'. [online] Доступно: <http://www.lyubi.ru/phil7.php>
13. Шопенгауэр, А. 'Мир как воля и представление'. [online] Доступно: http://librebook.me/die_welt_als_wille_und_vorstellung/vol1/1
14. 'The Internet Encyclopedia of Philosophy (IEP). Philosophy of Love'. [online] Доступно: <https://www.iep.utm.edu/love/>

* * *

References

1. Berdjaev, N. 'Jeros i ljubov' (Eros and love). [online] Dostupno: <https://www.rulit.me/books/eros-i-moral-read-296501-1.html>
2. Bovuar, S. 'Vtoroj pol (Second floor)'. [online] Dostupno: http://loveread.ec/view_global.php?id=64649
3. Demidov, A. 'Fenomeny chelovecheskogo bytija (Phenomena of human existence)'. [online] Dostupno: <http://psylib.org.ua/books/demid01/index.htm>
4. K'erkigor, S., 1998. 'Naslazhdenie i dolg. Garmonicheskoe razvitie v chelovecheskoj lichnosti jesteticheskikh i jeticheskikh nachal (Pleasure and duty. The harmonious development in the human person of aesthetic and ethical principles)', Rostov-na-Donu: *Feniks*, 414 s.
5. Mej, R. 'Svoboda i volja (Freedom and will)'. [online] Dostupno: <https://www.rulit.me/books/lyubov-i-volya-read-202460-1.html>
6. Paskal', B. 'Traktaty. Polemicheskie sochinenija. Pis'ma (Treatises. Polemical writings. Letters)', Port Royal: 1997 g. *Sostavlenie: O. I. Homy, A. A. Zharovskogo*, 570 s.
7. Platon. 'Pir (Feast)'. [online] Dostupno: <http://knijky.ru/books/pir>
8. Sarr, Zh-P. 'Jekzistencializm – jeto gumanizm (Existentialism is humanism)'. [online] Dostupno: <http://knijky.ru/books/ekzistencializm-eto-gumanizm>
9. Solov'ev, Vl. 'Smysl ljubvi (Meaning of love)'. [online] Dostupno: <http://readli.net/chitat-online/?b=64766&pg=1>
10. Hamitov, N., 2017. 'Filosofija: bytie, chelovek, mir. Ot metafiziki k metaantropologii (Philosophy: being, man, world. From metaphysics to metaanthropology)', 4-e izdanie, ispravlennoe i dopolnennoe, K.: *KNT*, 268 s.